

Zeyrek Camii H ü n k â r Kasrı ve Mahfili

THE SULTAN'S LODGE OF ZEYREK CAMII ABSTRACT

Zeyrek Camii (Monastery Church of Christ Pantocrator), which is on UNESCO's World Heritage List as a part of Istanbul's Historic Areas, is an important monument that highlights the art and architecture of the Middle Byzantine Period in Istanbul. Zeyrek Camii consists of three interconnected churches which were established by John II Komnenos and Eirene in the first half of the twelfth century (1118-1136), as the core of the Pantocrator Monastery Complex and as an imperial mausoleum. The monument was converted into a mosque after the conquest of Istanbul, by Mehmed II, in the second half of the fifteenth century and has been in use as a mosque since.

In 1766, Istanbul was hit by a great earthquake. The structure must have suffered severely from this disaster and interventions were made. During these repairs which took place during the reign of Abdülhamit I (1774-1789), a Sultan's Lodge was added to the gallery of the South Church. Sultan's Lodge was reached by a ramp, which was on the western façade of the Zeyrek Camii. A wooden entrance hall was built adjacent to the south wall of the South Church.

Today the wooden entrance hall and the ramp on the western façade do not exist. Until recently, a house (without a legal construction licence), was occupied by the "müezzin" of the Zeyrek Camii, which still stands in the place of the wooden entrance hall. The müezzin-house occupies the southeast part of the South Church gallery as well. At the beginning of March 2012, the firm, which have been carrying out the restoration work at Zeyrek Camii, discharged the müezzin family out this illegal logement.

It is expected from the firm to prepare a convenient restoration project in order to end the inconvenient conditions, created by the illegal constructions and extensions and restore the remaining parts of the Sultan's Lodge of Zeyrek Camii, according to scientific methods and internationally accepted, current conservation principles. Zeyrek Camii and its Sultan's Lodge is a synthesis of Byzantine and Ottoman art and architecture. Hence, it is crucial to save this important monument for the next generations.

 MİNE ESMER

► Zeyrek Semtî

Zeyrek Semtî, İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Tarihi Yarımada'nın dördüncü tepesinin eteklerinde yer alır. Semt, mimari dokusu, topografik özelliklere ve eğimin belirleyici etkilerine bağlı olarak oluşmuştur.

Zeyrek; Haliç'ten başlayarak yükselen yamaçta, Bizans Dönemi'nden bugüne kadar kademelendirilmiş çeşitli setler üzerine yerleşmiştir (Müller-Wiener/Cramer, 1992, s.9) (Şekil 1). Yollar eğim çizgilerine paralel veya setler arası bağlantıyı kuran dik yokuşlar biçimindedir (Karaman-Önal, 1992, s.1) (Şekil 1). Zeyrek bölgesinde ilk yerleşimin

tarihi ve gelişimi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bizans dönemindeki adı bilinmeyen (Eyice, 1995, s. 555) ve İstanbul'un Dünya Miras Listesi'ne alınmış dört tarihi alanından biri olan Zeyrek, kentin son 100-150 yılını yansıtan geleneksel ahşap evleri, yerleşim dokusu, Bizans ve Osmanlı dönemi anıtlarıyla öncelikle korunması gereken tarihi semtlerdendir.

* Y.Mimar (Restorasyon Uzmanı) MİNE ESMER, e-posta: mineesmer@yahoo.com

Bu makale, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Programında, Prof. Dr. Zeynep Ahunbay danışmanlığında tamamlanmış olan "Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı ve Mahfili Restorasyonu" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır. Belirtilenler dışındaki tüm çizim ve fotoğraflar Mine Esmer'e aittir.

I. Konstantin döneminde (324-337) kent surları içinde, “X. *regio*”da yer almaktadır (Şekil 2).

Bölge, I. Konstantin tarafından yaptırılan ve imparatorların defnedildiği yer olan Havariyun Kilisesi ve çevresinde inşa edilen büyüklü küçüklü manastırlarla, erken Bizans döneminde, kent içinde bir “dinsel alan” özelliği kazanmıştır (Eyice, a.e., s.555). Havariyun Kilisesi, XII. yüzyılın başlarından itibaren imparator mezarlığı olma işlevini, semtin merkezinde, Haliç’e ve kent dokusuna hâkim tepede, setler üzerine inşa edilen Pantokrator Manastırı Kilisesi’ne bırakmaya başlamıştır (Eyice, a.g.e.) (Şekil 1). Bu önemli özelliğinden dolayı Pantokrator Manastırı, Orta ve Geç Bizans dönemlerinde şehrin önemli noktalarından biri haline gelmiştir.

Şekil 1. A. Siluette Zeyrek Camii (2007), B. Atatürk Bulvarı, Zeyrek ve kuzeybatısında Eski İmaret Camileri (2006)

Zeyrek Camii, Pantokrator Manastırı Kilisesi

Pantokrator Manastırı Kompleksi’nin merkez yapısı olan Zeyrek Camii, İmparatoriçe İrene tarafından 1118-1136 yılları arasında yaptırılmıştır (Gautier, 1974, s.5). Pantokrator Manastırının Güney Kilisesi, “Evrenin Hakimi” Pantokrator İsa’ya, Kuzey Kilise, “Şefkatli Meryem’e” (Theotokos Eleousa), ortada yer alan mezar şapeli “Başmelek Mikail’e” adanmıştır; kilise ve manastırın mimarının Nikeforos olduğu bilinmektedir (Müller-Wiener, 2007, s.209).

Zeyrek Camii, birbirleriyle içerdense bağlantılı üç kiliseden oluşmaktadır. Kiliseler arasındaki bağlantılar, ortak duvarlarındaki kemerli açıklıklarla sağlanmaktadır. Yapı, İstanbul’da Orta Bizans Dönemi’ne (IX-XIII. yüzyıllar arası) ışık tutan en önemli anıtlardan biridir. Üç kiliseden en iyi korunmuş olanı güneydedir. Döşemesindeki “opus sectile” bezemeler ve duvarlarındaki mermer kaplamalar büyük ölçüde korunmuştur. Osmanlı dönemin-

de, Güney Kilise içerisinde yer alan “ikonostasis” bozularak minber oluşturulmuştur. Mezar Şapeli olarak yapılan ortadaki kilisenin mermer döşemeleri ve duvar bezemeleri günümüze ulaşamamıştır. Üç nefli, haçvarî planlı Kuzey Kilise, etkileyici bir iç mekânı sahiptir. Kuzey cephesi pencerelerinden birinin içinde küçük bir alanda mozaik bezeme parçası günümüze kadar gelmiştir.

İstanbul’un fethinden hemen sonra ilk ihtiyaçları karşılamak üzere bazı manastırlardan faydalanma yoluna gidildiğinde, Pantokrator Manastırını, Fatih Sultan Mehmet tarafından önce medreseye çevrilmiş, vakfiyede “Zeyrek Medresesi demekle maruf camii” ifadesi kullanılmıştır (Mehmet II Vakfiyeleri, 1938, s.301). Manastırın medrese olarak kullanıldığı dönemde, kilisesi de dersane olarak kullanılmış olmalıdır. Zeyrek, adını II. Mehmed (Fatih) (1451-1481) tarafından kurulan bu medresenin başmüderrisi Molla Zeyrek’ten almış-

Şekil 3. Çukur Çeşme (Pantokrator Manastırı Ayazması, Tunay, İ.M.)

tır (Eyice, a.g.e.). Fatih Medreseleri yapılıncaya, Zeyrek Medresesi lağvedilmiş ve burası sadece cami olarak kullanılmıştır (Mehmet II Vakfiyeleri, a.g.e.). Avlusundaki meşhur Çukur Çeşme (Şekil 3), Kırk Çeşmelerdendir (Ayvansarayî, 1987, s.118). Pantokrator Manastırının da ayazması olduğu düşünülen çeşmenin üzerinde bulunan Saliha Sultan Sıbyan Mektebi, 1997’de “Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı Zeyrek Öğrenim Birimi” olarak kullanılmak üzere yeniden yapılmıştır (Özdemir, 2007, s.59).

Zeyrek Camii'nin içinde XV. yüzyıl sonlarında kurulan tekke, Fatih ile birlikte İstanbul'a gelen sufilerden olan Akşemseddin'in Zeyrek Medresesi'nde kısa bir süre ders vermesi nedeniyle "Akşemseddin Tekkesi" adını almıştır. Devrân-ı Mukabele gününün cuma olduğu öğrenilen Akşemseddin (Zeyrek) Tekkesi varlığını, medresenin Fatih'e taşınmasından sonra, 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına

kadar sürdürmüştür (Koçu, 1966, s.4484).

Yapının, 1756'da bölgede geniş ölçüde tahribat yapan Cibali yangınının ve 1766'daki büyük depremin (Pamukciyan, s.12-16) ardından, XVIII. yüzyılın sonuna doğru kapsamlı bir onarım geçirdiği ve hünkâr mahfilinin I. Abdülhamit (1774-1789) tarafından bu onarım esnasında ekletildiği düşünülmektedir (Ahunbay, 1998, s.8).

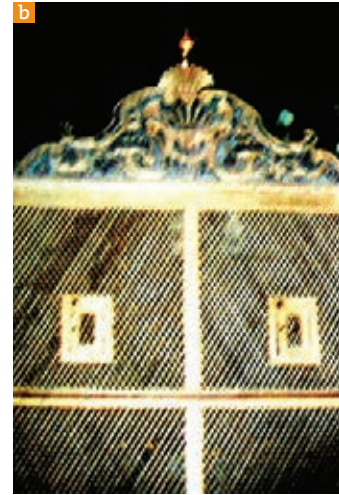

Şekil 2. Bizans Dönemi'nde İstanbul (Millingen, 1899)

Mahfil, Kökeni ve Gelişimi

Cami içinde önemli kişiler için özel olarak ve onların güvenliğini sağlayacak şekilde düzenlenmiş bir yere duyulan ihtiyaç, yeni bir elemanı gerekli kılmıştır. Bu amaçla ortaya çıkan maksure, genel kullanım alanından parmaklık veya kafesle ayrılmış, zeminden hafifçe yüksek, halife ya da hükümdara ait kesime verilen addır (Kuban, 1974, s.8). Başlangıçta maksure, sadece koruyucu ahşap perdelerle çevrili, yükseltilmiş bir platformdan ibaretti. Yerden bir basamakla yükseltilen bu kısım, zamanla sütunlar üzerinde taşınmak suretiyle 1-3m kadar yükseltilerek mahfile dönüşmüştür. Osmanlı camilerinde görülen hünkâr mahfilinin temelini maksure oluşturur (Kuban, a.g.e., s.8). Zamanla, Osmanlı camilerinde galerinin bir kısmı hünkâr mahfili haline getirilerek, hünkâr ve maiyeti için mekânlar oluşturulmuştur (Tanman, 1995, s.104). Hünkâr mahfilinin cami içinden görünmesi kafeslerle önlenmiş ve girişi ayrı tutulmuştur. Böylece hem hünkârın güvenliği sağlanmış; hem de hünkâr ve maiyeti için uygun bir görkeme sahip, mimari olarak özelleştirilebilecek bir alan yaratılmıştır (Tanman, a.g.e.). Osmanlı cami mimarisinde hünkâr mahfili, cami iç mekânlarında vurgulanan bir eleman olmuştur (Kuran, 1992, s.251).

Osmanlı klasik üslubu, Yeni Cami ile XVII. yüzyıl sonuna kadar devam etmiş, XVIII.yüzyılda Avrupa

Şekil 4. A. Hekimoğlu Ali Paşa, B. Nuruosmaniye, C.Gül, D. Lâleli camilerinin hünkâr mahfili cumbaları (2003)

ile gelişen ilişkiler sonucu, Batı'daki sanat akımları Osmanlı sanatı ve mimarisine etki etmekte gecikmemiştir. III. Ahmet (1703-1730) zamanında başlayan Lale Devri sanatı, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Paris seyahati ile daha yakından tanınan Fransız Barok ve Rokoko etkisi, ve XIX. yüzyıl sonlarına kadar Ampir üslubu ile geniş ölçüde yaygınlık kazanmıştır (Diez-

Aslanapa, s.189). Değişen bu sanat havası içinde, camilerin içerisindeki hünkâr mahfilleri en elverişli uygulama alanı olarak yer almıştır. Ayasofya, Hekimoğlu Ali Paşa, Mahmut Paşa camilerindeki hünkâr mahfilleri bunun güzel örnekleridir (Sudalı, 1957 s.42) (Şekil 4).

Erken İstanbul camilerinde bir galeriden ibaret olan hünkâr mahfili, XVII. yüzyılda caminin güneybatı

Şekil 5. A. Eyüp Sultan, B. Üsküdar Atik Valide hünkâr kasırları (2003)

köşesine yerleştirilen ek yapılara dönüşmüş; XVIII. yüzyılın sonuna doğru işlevsel ve biçimsel yeni gereksinimler sonucu değişik bir düzenleme ile ele alınmıştır (Arel, 1975, s.98). Bu dönemde hünkâr mahfilleri, giriş cephelerinde bir tür köşkle tamamlanmış; hünkâr köşkerleri, saray duvarları dışında sürdürülen bir yaşamın durak yeri haline gelmiştir (Arel, a.g.e., s.77).

Sultanahmet ve Yeni Cami ile başlayan, cami kitlesi dışındaki hünkâra ait kasırlar, Üsküdar Yeni Valide (1710), Nuruosmaniye (1755), Laleli (1763), Fatih (1771), Eyüp Sultan (1800) camilerinde

devam etmiş; XIX. yüzyılda, Nusretiye (1826), Ortaköy Valide (1853), Aksaray Valide (1871), Yıldız Hamidiye (1885) camilerinde hünkâr daireleri halini almış ve cami mekânına bir loca ile açılmıştır. Bu salonlarda toplantılar ve yabancı elçilerle görüşmeler dahi yapılmaya başlanmış; artık hünkâr mahfili, hünkâr dairesinin bir locası haline gelmiştir (Sudalı, a.g.e., s.45).

Hünkâr mahfilleri, dönemlerinin süsleme anlayışını günümüze taşımaları bakımından da önem taşır. Hava koşullarından daha az etkilendiklerinden, kalem işleri, tavan tezyinatı, çini ve mermer işçiliği gibi

bezeme öğeleri zamanımıza kadar ulaşmıştır (Şekil 4). On sekizinci yüzyıl ve sonrasına tarihlenen hünkâr mahfillerinde tespit edilen ortak hacimler: hünkâr için bir dinlenme-oturma odası, bu odanın içinden geçilen veya yakınlarında bulunan bir abdesthane ve cami içine bakan bir loca veya cumba olarak sıralanabilir (Şekil 4).

Yapıldığı döneme göre ve caminin mimarisine göre değişmekle birlikte, hünkâr mahfilinin girişi, caminin dışında yer alan hünkâr kasrı veya dairesinden sağlanmaktadır (Şekil 5). Nadiren, cami içinden hünkâr mahfiline ulaşıldığı da görülmektedir.

Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı ve Mahfili

Tanımı

Zeyrek Camii hünkâr mahfili, Güney Kilise galerisi içinde oluşturulmuştur. Güney Kilise galerisi içindeki mahfile, caminin batı cephesinde başlayan ve güney cephesinde dört adet beşik tonoz üzerinde yükselmeye devam eden bir rampa ile ulaşılıyordu (Şekil 7 A, 8 A). Mahfile aynı tarihte veya biraz daha geç bir dönemde, rampanın güney cephesine bitişik bölümünün üzeri kapatılarak, ahşap bir Hünkâr Kasrı oluşturulmuştu (Şekil 7 B, 8 C).

Mahfil, planda, Güney Kilise narteksi üzerinde yer almaktadır (Şekil 6 C, D). Galerinin narteks kubbesiyle örtülü bölümü ve güneyindeki iki birim, galerinin kuzey yarısından bir duvar ile ayrılmıştır (Şekil 6 A). Bizans döneminde, Güney Kilise'nin batısına eklenen dış narteks dolayısıyla batı cephesinden

gelen ışığı alamayan narteks, galeri katı üzerinde yükseltile bol pencere-
reli bir kubbe ile aydınlatılmıştı.

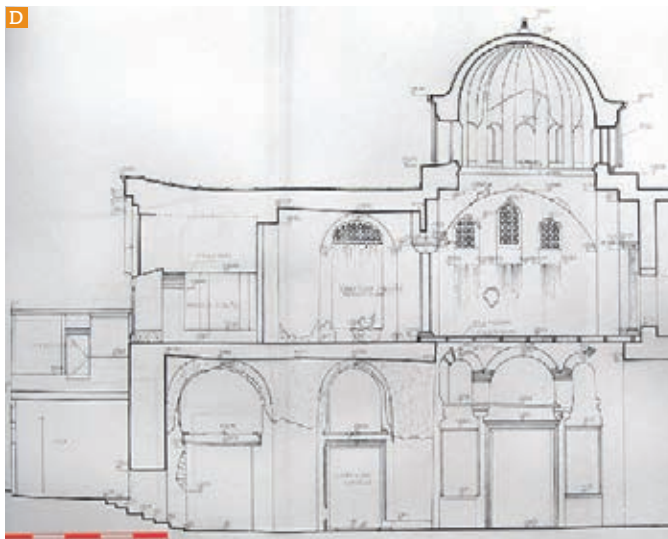
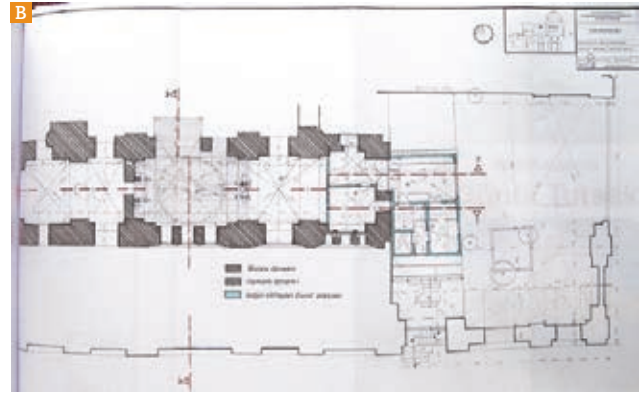
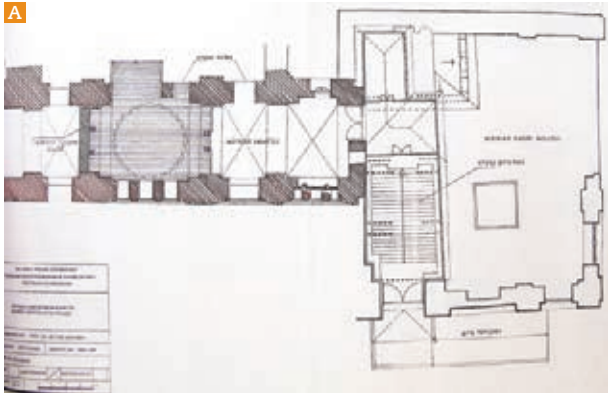
Hünkâr mahfilinin yapımı sırasında, galerinin orta eksenindeki bölümüne eklenen ahşap döşeme doğuya doğru uzatılarak, caminin iç mekânına ahşap bir cumbayla katılmıştır (Şekil 6 C, 10). Bu değişim narteks kubbesinin giriş mekânına sağladığı ışığı kesen önemli bir müdahaledir.

Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı, özellikle dış cephe özellikleri ile Üsküdar Valide Sultan Camii (1708-1710), cumbasının üslubu ve yerleştiriliş biçimiyle de Fethiye Camii hünkâr kasırları ve mahfilleri ile benzerlik göstermektedir (Şekil 5, 9). Nuruosmaniye ve Gül Camii hünkâr mahfillerinin cumbalarının ahşap kafesleri de sadelik açısından Zeyrek Camii'nin kafeslerini andırmaktadır (Şekil 4). Eyüp Sultan

Camii hünkâr mahfilinin rampasındaki eğime paralel pencereler, Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı'nın eski fotoğraflarında görülebilen pencerelere biçimsel olarak yakındır (Şekil 5 A).

Bezeme Özellikleri

Zeyrek Camii hünkâr mahfili bezemesinden günümüze, Osmanlı Baroku özellikleri taşıyan ahşap cumbaya ait öğeler, narteks kubbesinin 4 pandantifi üzerindeki "Allah", "Hz. Muhammed", "Hz. Ebubekir" ve "Hz. Ömer" yazılı madalyonlar, narteks kubbesi etegindeki silme ile kubbe pencereleri üzerinde ve ortasında yer alan bitkisel motifler ulaşmıştır (Şekil 10 B, 13 A). Mahfilin cumbasının pencerelerindeki ahşap kafesler yok olmuştur. Yalnız resimleri kalan kafeslerin üzerindeki taç kısımlar, ahşap oymadır (Şekil 10 C). Cumbanın Zeyrek

Şekil 6. Zeyrek Camii, hünkâr mahfili rölövesi (2003),
 A. plan, restitüsyon,
 B. plan, rölöve,
 C. doğu-batı doğrultulu kuzeye bakan kesit (3-3),
 D. kuzey-güney doğrultulu batıya bakan kesit (1-1)

Camii'nin ana mekânına bakan alınlığındaki, siyah boya ile yapılmış bitkisel motifli süsleme dikkat çekicidir (Şekil 10 B).

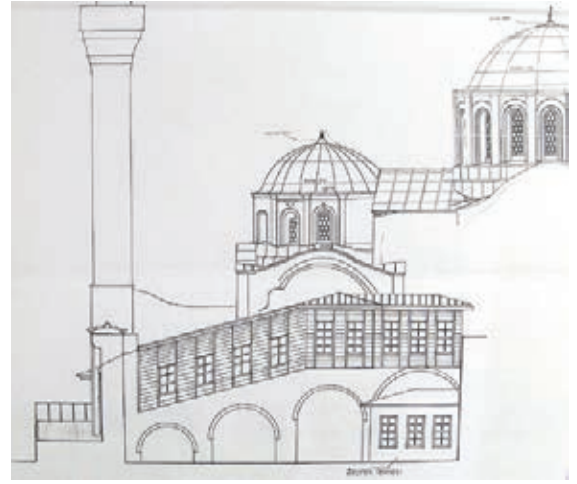
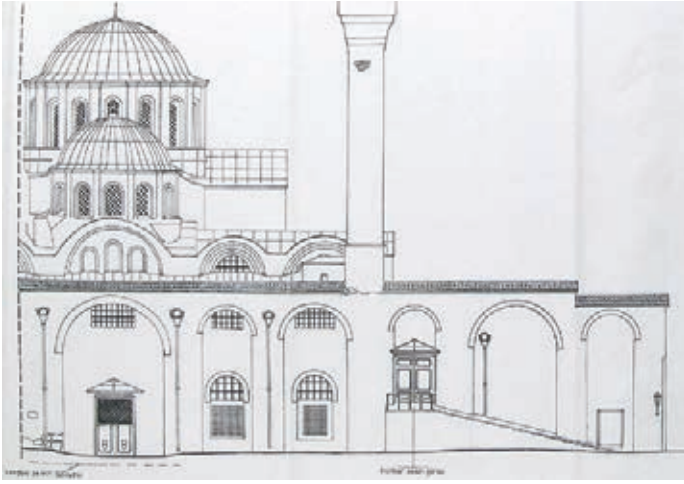
Ahşap hünkâr kasrının üzerine oturduğu 4 beşik tonozun, çivitle boyalı olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır (Şekil 11 A, B). Ancak dış hava şartlarının ve bakımsızlığın etkisiyle, bu badanadan geriye pek fazla iz kalmamıştır.

Tez çalışmasını, komşu evde tamamlayan Mimar Nurbanu Tosun (Tosun, 1999, s.19), tonozların içinden sıva numunesi olarak incelemiştir. Bu inceleme sonucu, XIX. yüzyıla ait olduğu düşünülen kırıktan kireç harcı üzerine sırasıyla, beyaz üzeri limon küfü yeşil bordürlü, sarı, kobalt mavisi, leylak rengi badana sürüldüğü tespit edilmiştir (Şekil 11 A).

İşlev Değişikliği-Uygun Olmayan Kullanımlar

Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı'nın caminin imamı tarafından konut olarak kullanılmaya başlaması sonucu önemli değişiklik ve hasarlar meydana gelmiştir. Ahşap Hünkâr Kasrı ve batı cephesinde yer alan rampa günümüze ulaşamamış; ahşap hünkâr kasrı, konut olarak kullanılan derme çatma bir yapıya dönüşmüştür (Şekil 8 B, D).

Hünkâr kasrı giriş rampasının üzerine oturduğu Osmanlı dönemine ait dört beşik tonozdan, batı-doğu doğrultusundaki üçüncü tonozun içine Zeyrek Camii helası yerleştirilmiştir (Şekil 14). Batıdan ilk tonoz üzerinde, rampadan ulaşılabilen, Bizans Dönemi fresk kalıntısı, doğa

Şekil 7. Zeyrek Camii görünüşleri, A. Batı cephesi XX.yy başı restitüsyonu, B. Hünkâr Kasrı güney cephesi, XX. yüzyıl başı restitüsyonu

Şekil 8. Zeyrek Camii, hünkâr kasrı, A. Mathews, 1925, s.78, B. Batı cephesi girişi (2003), C. Ebersolt (1913), D. Güney cephe (2003)

şartlarının ve müezzin konutunda ikamet edenlerin etkilerine açıktır (Şekil 12 B). Hünkâr mahfili de harap durumdadır; galerinin en güney bölümü, müezzin konutuna katılmıştır (Şekil 6 B). Müezzin konutu helası, Güney Kilise galerisinin en güney bölümünün doğu

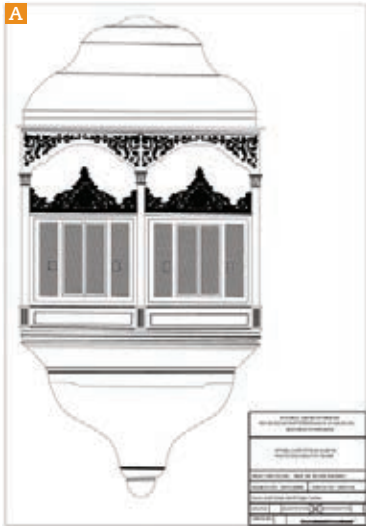
cephesinde, pencere kemiği içine yerleştirilmiştir (Şekil 12 A).

Malzeme Bozulmaları ve Strüktürel Problemler

XX. yüzyılın son çeyreğinde oldukça ihmal edilmiş olan Zeyrek Camii, bu ihmalin sonucunda önemli ölçü-

de hasar görmüştür. Yapı, çatının akmasından ötürü önemli ölçüde su almıştır. Rutubetin duvarlara işlemesi sonucu, strüktürde ve ince yapıda hasarlar oluşmuştur (Şekil 13).

Tuğla ve taş malzemelerdeki bozulmalar, taşıyıcılığın zayıflamasına yol açmaktadır. Narteks kubbesinde

Şekil 9. A. Zeyrek Camii (restitüsyon çizimi, Esmer), B. Fethiye Camii hünkâr mahfili cumbaları (Milligen,1912).

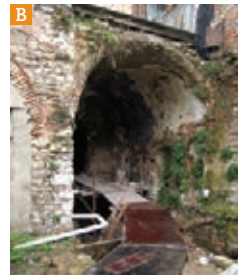

Şekil 10. Zeyrek Camii, hünkâr mahfili cumbası A. Ousterhout-Basgelen, s.137, B,C. Esmer, 2003

bir iki tanesi yapısal olan irili ufaklı pek çok çatlak mevcuttur. Narteks kubbesinin altındaki bölümün ahşap döşemesi çürümüşdür ve yenilenmesi gerekmektedir. Hünkâr mahfili cumbasının pencerelerindeki ahşap kafesler ise yok olmuştur (Şekil 10).

Duvarlarda çiçeklenme, sıva dökülmesi ve kabarma; tuğla, taş malzemelerde ve harçlarda ise erime görülmektedir. Mermer malzemeler de bu nem etkisi sonucu parlaklıklarını kaybedip, matlaşmıştır (Şekil 13).

Hünkâr mahfilinin, son dönem Osmanlı bezemesi olan siyah boya ile yapılmış bitkisel motifleri yer yer silinmiştir. Hünkâr Kasrı'nın üzerine oturduğu dört beşik tonoz üzerindeki badana-boya ise neredeyse fark edilemeyecek kadar bozulmuştur; sıva üzerinde de dış hava şartlarına açık olduğu için kabuklanma görülmektedir (2012'de yapılan gözlem sonucu civitle yapılmış badana izlerinin tamamen yok olduğu tespit edilmiştir) (Şekil 11 B). Yapı, uzun yıllar süren ihmal ve 1997'de başlayan çatı restorasyonuna kadar (Ahunbay, 2011, s.40) kırık pencerelerden giren kuşlar, rüzgâr, yağmur, toz gibi etkenlerle oldukça kirlenmiştir.

Şekil 11. Zeyrek Camii, hünkâr kasrının altyapısını oluşturan tonozlar, A. doğudan birinci tonoz içinde civit kalıntısı (2003), B. Aynı tonoz (2012), C. Batıdan birinci tonoz ve üzerindeki uygunsuz ekler (2012)

Şekil 12. Zeyrek Camii, A. Güney kilise galerisi, en güney bölüm doğu cephesi içine yerleştirilen müezzin evi helâsı (2003), B. Güney kilise, Bizans Dönemi fresk kalıntısı (2003)

Şekil 13. Zeyrek Camii, güney kilise galerisi, hünkâr mahfili, kubbeli bölüm A. batı duvarı, B. kuzey duvarı (2003)

DILRUBA KOCASIK, IHSAN ILZE, 2012

Şekil 14. Zeyrek Camii, Hünkâr Kasrı yerinde bulunan derme çatma konut (2012).

Değerlendirme

Yapıldıkları devrin tüm ihtişamını yansıtacak şekilde inşa edilmiş olan hünkâr mahfili ve kasırlarının çoğu, günümüzde terk edilmiş, uygun-suz bir işlev verilmiş ya da Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı'nda olduğu gibi bir kısmı yok olmuştur. Osmanlı cami mimarisinin önemli bir parçası olan bu eserler, gereğince korunmalıdır. Bu önemli eserlerin, koruma bilinci olmayan kişilerce kullanılması, onarılması, değışti-

rilmesi, ara kapılar ve bölmelerle mekân bütünlüklerinin bozulması kabul edilemez (Şekil 14).

Zeyrek Camii Hünkâr Kasrı ve (kısmen) Mahfili, yakın zamana kadar işgal altındaydı; şu anda yapılan onarımı yürüten firma, 2012 Mart'ında burada yaşayan aileyi tahliye etmiştir.¹ İşgalden kurtarılan yapının, hazırlanacak bilimsel bir projeye günümüze ulaşabilen kısımlarının onarılarak korunması,

rampasındaki beşik tonozlardan üçüncüsünün içine yerleştirilen helanın kaldırılması gereklidir. Onarılan kısımların tekrar işgal edilmemesi için Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, yapının dini ve tarihi kimliğiyle uyumlu, "sergi salonu/kitaplık/müze" gibi bir işlev verilebilir. Şu an devam eden onarımla, bu kısımların koruma ilke ve değerlerine uygun bir şekilde değerlendirilmesi ümit edilmektedir.

¹ 12.04.2012 tarihinde, onarımı yürüten firmanın şantiye sefi, Y. Mimar Nuran Nar'dan alınan bilgi.

REFERANSLAR

- 1- Ahunbay, M. ve Z., Ousterhout, R., 2000, "Study and Restoration of Zeyrek Camii in Istanbul : First report, 1997-98", *Dumbarton Oaks Papers*, no.54, s.265-270.
- 2- Ahunbay, M. ve Z., 2011, "Zeyrek Camii'nde Restorasyon Çalışmaları (1997-98, 2000-05)", *KUDEB, Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri II*, s.33-53.
- 3- Ahunbay, Z., 1998, *Cultural Heritage of Istanbul, Pilot Restoration Projects*, Turkish National Commission for UNESCO, Ankara, s.5-14.
- 4- Arel, A., 1975, *18. yy. Osmanlı Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İTÜ Mimarlık Fak. yay.
- 5- Ayvansaraylı, H., E., 2001, *Hadikatü'l Cevâmi (İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar)*, İşaret Yay., Ankara.
- 6- Ayverdi, E.H., Barkan, Ö. L., 1970, *1456 (953) Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, Baha Matbaası, İstanbul.
- 7- Diez, E. Aslanapa, O., *Türk Sanatı*, s.189.
- 8- Ebersolt, J., 1979, *Les Eglises de Constantinople*, The Dorian Press, London.

- 9- Eyice, S., 1995, "Zeyrek Kilise Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul, s. 555.
- 10- Gautier, P., 1974, "Le Typikon du Christ Saviour Pantokrator", *REB*, 32, s. 5-143.
- 11- Karaman, A. Önal, Ş., 1992, *Zeyrek Bölgesi Kentsel Tasarım Projesi*.
- 12- Karaman, A. Önal, Ş., 1994, "Zeyrek", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul, s.553.
- 13- Koçu, R.E., 1966, "Dergah", *İstanbul Ansiklopedisi*, c.8, İstanbul, s. 4484.
- 14- Kuban, D., 1974, *Muslim Religious Architecture, The Mosque and its Early Development*, Leiden, Brill, s.8.
- 15- Kuban, D., 1995, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.285-295.
- 16- Kuran, A., 1992, "Ottoman Imperial Mosques", *Islamic Art*, IV, New York, s. 231-300.
- 17- Mathews, T, 1976, *The Byzantine Churches of Istanbul, A Photographic Survey*, The Pennsylvania Uni. Press, USA.
- 18- *Mehmet II Vakfiyeleri*, 1938, Vakıflar Umum Müdürlüğü Nesriyatı, Türk Vakfiyeleri, No.1, Ankara, s.301-302.
- 19- Millingen, A. V., 1899, *Byzantine Constantinople, The Walls of the City, Adjoining Historical Sites*, London.
- 20- Millingen, A.V., 1912, *Byzantine Churches in Constantinople, Their History, Architecture*, London.
- 21- Müller-Wiener, W., Cramer, J., 1982, *İstanbul- Zeyrek Studien zur Erhaltung eines Traditionellen Wohngebietes*, Deutsches Orient Institut, Hamburg.
- 22- Müller-Wiener, W., 2007, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul*, YKY, İstanbul.
- 23- Ousterhout, R. Başgelen, N., *Monuments of Unaging Intellect: Historic Postcards of Byzantine Istanbul*, Illinois Byzantine Studies V.
- 24- Özdemir, H., 2007, *Tarihi Çevrelerde Kentsel Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi, İstanbul-Zeyrek Örneği'nde Bir İrdeleme*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- 25- Pamukciyan, K., "1766 Büyük İstanbul Zلزهlesi", *İstanbul Yazıları: Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar I*, Aras Yay., İstanbul, s.12-16.
- 26- Sudalı, M., 1957, *Hünkâr Mahfilleri*, İstanbul, s.42.
- 27- Tanman, B., 1990, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, İÜ SBE, Doktora Tezi, s.56.
- 28- Tanman, B., 1995, "Hünkâr Kasırları", "Hünkâr Mahfilleri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, IV, İstanbul, s.100-102,104-105.
- 29- Tosun, N., 1999, *Zeyrek İbadethane Sokak 33 no.'lu Evin Restorasyonu*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.